

EXAPTIVNÍ ODOLNOST PŘÍHRANIČNÍCH REGIONŮ V KONTEXTU SOUČASNÝCH VÝZEV: SEMINÁŘE ESPON V GDAŇSKU

V současném evropském kontextu, charakterizovaném geopolitickou nestabilitou, klimatickými změnami a demografickou nerovnováhou, nabývá na významu otázka odolnosti území. Zvláštní pozornost je věnována tzv. příhraničním regionům, které dlouhodobě vykazují vyšší míru strukturální zranitelnosti. Seminář *Exaptive Resilience in Border Regions*, organizovaný programem ESPON ve dnech 25.–26. června 2025 v Gdaňsku, otevřel prostor pro odbornou diskusi o potenciálu konceptu exaptivní odolnosti (exaptive resilience) v evropském územním rozvoji.

Exaptivita jako plánovací přístup

Pojem exaptace (z anglického „exaptation“) pochází z evoluční biologie a označuje jev, kdy určité znaky či struktury, původně vyvinuté pro jeden účel, jsou adaptovány k novému, nepředvídané-

mu využití. V přeneseném smyslu jej lze aplikovat i v oblasti územního plánování, kde exaptivní odolnost znamená schopnost regionů flexibilně reagovat na změny prostřednictvím nového využití stávajících zdrojů, infrastruktur, institucionálních kapacit či sociálních vazeb – často mimo jejich původní účel.

Tento přístup rozšiřuje tradiční pojetí resilience, založené na reaktivních opatřeních, směrem k inovativní, předvídatelné a systémové adaptaci. Klíčovým rysem exaptivity je neplánovanost původního využití, která ale nebrání budoucímu efektivnímu nasazení daného zdroje v novém kontextu.

Specifika příhraničních regionů

Příhraniční regiony v Evropě – včetně česko-polského, česko-německého, slovensko-maďarského a dalších přeshraničních území – se vyznačují:

- nižší mírou institucionální integrace,
- sociálně-ekonomickými disparitami,
- disperzní sídelní strukturou a omezenou infrastrukturou,
- historickou fragmentací funkcí a kapacit (např. dvojí správní systémy, jazykové bariéry).

V důsledku toho čelí tyto regiony větším výzvám v oblasti strategického plánování, krizového řízení a udržitelného rozvoje. Koncept exaptivní odolnosti tak nabízí alternativní rámec, který místo budování nových kapacit sází na redeklaraci hodnoty již existujících aktiv.

Klíčové výstupy semináře ESPON

Seminář v Gdaňsku, jehož se účastnili odborníci z institucí EU, národních plánovacích orgánů i akademické sféry, přinesl několik zásadních zjištění:

Evropské centrum Solidarity

Identifikace a mapování exaptivních zdrojů

Zazněla potřeba systematicky mapovat nevyužitá nebo nedostatečně využívaná aktiva (např. opuštěná dopravní

infrastruktura, kulturní objekty, digitální sítě), která mohou být v kontextu krizových situací reaktivována pro nové funkce (např. jako záchytné body, místa komunitní pomoci, zdroje energie).

Panelová diskuse

Flexibilita a adaptivita plánovacích nástrojů

Důraz byl kladen na snížení rigidnosti právních a plánovacích rámců, které často brání inovativnímu využití stávajících struktur. Exaptivní přístup volá po komplexním a mezioborovém plánování, které zahrnuje nejen urbanisty, ale také sociology, ekonomy, ekology a komunity samotné.

Mezinárodní a mezisektorová spolupráce

Příhraniční exaptivita vyžaduje koordinovanou správu napříč státními hranicemi, sdílení datových platform (např. geoportály), harmonizaci standardů i společné řízení krizí.

Příklady aplikací pro Českou republiku

Aplikace exaptivního rámce je vysoce relevantní i pro středoevropské regiony. Například v česko-polském příhraničí lze identifikovat:

- nevyužitá železniční tratě jako potenciál pro zelenou mobilitu,
- průmyslové brownfieldy pro obnovitelné zdroje energie,
- komunitní centra jako body sociální koheze v době krizí.

Navíc nástroje jako integrované územní investice (ITI), Interreg či národní strategie regionálního rozvoje mohou začlenit principy exaptivity do svých implementačních rámců.

Koncept exaptivní odolnosti představuje transformační rámec pro hraniční regiony, který podporuje inteligentní adaptaci, efektivní využití existujících zdrojů a zvyšování sociálně-prostorové resilience. Výstupy semináře ESPON v Gdaňsku nabízejí inspiraci a konkrétní metodická vodítka pro tvůrce politik i odbornou veřejnost. Více informací o semináři naleznete na webu espon.eu.

Ing. Elena Fedrová
Mgr. Lucie Karmazínová
Ing. Jakub Kotrla
Ing. Martin Marek
Ústav územního rozvoje